

Finančna kriza ali finančna kriminaliteta

Peter Premrl¹, Bojan Dobovšek²

V prispevku analiziramo, kdo je odgovoren za poslabšanje razmer na domačih in svetovnih finančnih trgih ter posledično za nastanek finančne krize, ki se je začela leta 2008. Gre res le za slabe poslovne prakse ali pa je mogoče ugotoviti, da je finančna kriza posledica finančne kriminalitete? V nadaljevanju je opredeljen pojav finančne kriminalitete v povezavi z bančno luknjo, obravnavana pa je tudi s tem povezana problematika odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in pregona tovrstnih deviantnih ravnanj. Osrednji del je namenjen raziskavi, izvedeni s strukturiranimi intervjuji s strokovnjaki, ki imajo izkušnje s področij preprečevanja, odkrivanja, preiskovanja in pregona gospodarske kriminalitete, upravljanja slabih kreditov, centralnega bančništva, vodenja parlamentarnih komisij, forenzičnih preiskav in raziskovalnega novinarstva, ter s strokovnjaki z akademskim znanjem prava in ekonomije. Ugotovitve kažejo, da so storilci osebe z visokim socialnim statusom, ki imajo v družbi velik vpliv, zato ljudje pogosto niso pripravljeni pričati proti njim. Glavni razlogi za to – pri odkrivanju in pregonu – so strah kriminalistov, tožilcev, sodnikov in drugih pred povračilnimi ukrepi, strah, da bodo izgubili službe, in strah, da bodo javno linčani v medijih, če se izpostavijo in dvignejo iz povprečja. Zato so kot odgovor pomembni nenehno nadgrajevanje znanja, kadrovske okrepitve, boljše sodelovanje med organi, določene zakonske spremembe in motiviranost osebja.

Ključne besede: finančna kriza, finančna kriminaliteta, kriminaliteta belega ovratnika, bančna kriminaliteta, preiskovanje in pregon kaznivih dejanj

UDK: 336+343.37

1 Izhodiščna vprašanja

Finančne krize so že dolga stoletja stalne spremljevalke človeške zgodovine. Med ekonomisti in politiki se je oblikovalo soglasje, da so finančne krize del kapitalizma in nastopijo takrat, ko temu nekoliko *spodrsne* (Pontell, 2005).³ Iz takšnega razumevanja izhaja razmišljanje, da se finančnim krizam ni mogoče izogniti in da se je treba sprijazniti z njimi, ker se bodo periodično ponavljale, saj so faza naravnega cikla v kapitalizmu. Ob takšnem pogledu na finančno krizo ni racionalno razmišljati o subjektivni odgovornosti za njen nastanek, saj smo s svojim načinom življenja in odločitvami vsi odgovorni za nastalo stanje in je zato prav, da se vsi odpovemo določenemu delu svojih socialnih in zdravstvenih pravic ter tako prispevamo k stabilizaciji gospodarskega stanja v državi. S tem se posredno socializirajo tako razlogi za nastalo

finančno krizo kot tudi stroški njene sanacije. Toda če želimo raziskati subjektivno odgovornost za nastanek finančnih kriz, sta ključna razumevanje in zavedanje, da finančne krize niso in ne morejo biti naravni pojav (Hetzer, 2012; United States Senate, Permanent Subcommittee on Investigations, Committee on Homeland Security and Governmental Affairs, 2011). Takšno razmišljanje namreč vodi do ugotavljanja pravih razlogov za njihov nastanek in v nadaljevanju do oseb, ki so storile nezakonita dejanja, za katera so kazensko in civilnopravno odgovorne, v zadnjem času pa je čedalje bolj pomembna tudi funkcijska odgovornost, saj tisti, ki vodijo institucijo, če bi delovali odgovorno, takšnih oseb ne bi zaposlili na vodilna mesta. Tako kot se lahko poiščejo razlogi za finančno krizo pred leti, se lahko ugotavlja, da so pravni razlogi za krizo ob izbruhu covid-19 pravni akti o zaprtju podjetij in prepovedi gibanja.

Poznamo več različnih oblik finančne krize, vendar pa imajo vse skupne značilnosti in so pogosto povezane z občutnimi spremembami obsega kreditiranja in cen sredstev, velikimi motnjami v finančnem posredništvu, velikimi finančnimi težavami vseh udeležencev na trgu in hkrati velikim obsegom vladnih pomoči. Pri finančni krizi gre za preplet mnogo različnih elementov (Claessens in Kose, 2013), vendar se takoj, ko začnemo raziskovati in analizirati vzroke za nastanek posameznih značilnosti finančne krize, pojavijo različna mnenja finančnikov in gospodarstvenikov, običajno

¹ Mag. Peter Premrl, doktorski študent, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. E-pošta: peter.premrl@student.um.si

² Dr. Bojan Dobovšek, redni profesor za kriminologijo, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. E-pošta: bojan.dobovsek@fvv.uni-mb.si

³ Finančne krize so seveda lahko tudi posledica konkretnih ogrožanj, kot so naravne nesreče in druga ogrožanja ali trenutno izbruh covid-19, katerega posledica je bila zaprtje gospodarskih dejavnosti zaradi karantene. V takšnih primerih vemo, kaj je krizo povzročilo in kdo je za krizo ter nepravilno ukrepanje lahko odgovoren.

pa vsi razloge objektivizirajo in posledično socializirajo. O tem si je zastavil vprašanje Hetzer (2012) – zanimalo ga je, ali morda termin kriza ni bil načrtno uporabljen z namenom, da bi se oblikovalo mnenje, da gre za kratkotrajno naravno motnjo v delovanju sistema, kar onemogoča iskanje odgovornih oseb. Ob terminu finančna kriza tako pogosto pomislimo na recesijo in depresijo, pri čemer je recesija formalno definirana kot negativna rast produkta v dveh zaporednih četrtletjih, medtem ko finančna depresija nima definirane kvantitativnega kazalnika – se pa o njej iz psiholoških vzrokov ne govori (Štiblar, 2008).

Najhujša finančna kriza po veliki gospodarski krizi iz tridesetih let prejšnjega stoletja se je sicer začela v ZDA, vendar so bile oškodovane tudi druge države, ki so trgovale s finančnimi produkti, ki so bili v ZDA ustvarjeni v skladu s takajšnje zakonodaje; dodeljena jim je bila kreditna ocena, bili so neustrezno regulirani in so posledično postali ničvredni (Aalbers, 2009; Sloan in Burke, 2007). Konec krize sta prinesla šele Roosevelt in njegov program New Deal, katerega pomemben del je bila finančna regulacija. Ravno ponovna deregulacija (spodbujena s tranzicijskimi procesi ob padcu Berlinskega zidu in razpadu Sovjetske zveze) in neustrezna zakonodaja v ZDA sta negativno vplivali na nadzor in ravnovesje poslovanja finančnih institucij, kar je omogočilo poslovanje s posojili v prej nedovoljenih oblikah (Dobovšek, Ažman in Slak, 2015). Toda kdo in zakaj je omogočil tolikšno deregulacijo in sprejemanje neustrezne zakonodaje in to kljub številnim finančnim krizam v preteklosti in posledicam, ki so jo te imele za gospodarski in socialni položaj posameznika ter za razvoj in konkurenčnost države? Slovenija je majhno in odprto tržno gospodarstvo in je zato tesno vpeta v dogajanje na mednarodnih finančnih trgih. Slovenske finančne ustanove so imele od 20 do 200 milijonov evrov tako imenovanih strupenih obveznic⁴, ki so izhajale iz drugorazrednih hipotekarnih posojil v ZDA, in določeno količino delnic propadlih ameriških bank (Štiblar, 2008). Toda ta vpliv na slovenski finančni sistem in na slovensko gospodarstvo je bil zanemarljiv v primerjavi z drugim valom svetovne finančne krize, ki je zaradi omejenega obsega finančnih virov na medbančnem trgu povzročil, da slovenskim bankam ni uspelo pridobiti svežega kapitala, zaradi česar so zaostrele pogoje za pridobitev in podaljševanje obstoječih posojil, ki jih gospodarske družbe posledično niso bile sposobne odplačevati. Te so se namreč med finančno krizo že sicer srečevale z upadom naročil in plačilno nedisciplino poslovnih partnerjev in strank.

Svetovna finančna kriza, ki se je začela leta 2008, ni bila edini razlog za velik obseg slabih terjatev, ki so jih imele v svojih bilancah slovenske banke. Nekdanja viceguvernerka Mejra Festić (Lončar, 2015) je na skupni seji odborov državnega zbora za pravosodje in za notranje zadeve, javno upravo in lokalno samoupravo na temo preiskovanja bančne kriminalitete ob predstavitvi dela posebne skupine za preiskovanje, ki je bila sestavljena iz predstavnikov tožilstva, kriminalistov, Urada RS za preprečevanje denarja in Banke Slovenije, poudarila, da je skupina v okviru preiskav zaznala 18 modelskih oblik slabe bančne prakse, ki bi jih lahko definirali kot opustitev skrbnega ravnanja ali zlorabo položaja. Poudarila je naslednje slabe bančne prakse: prevzemna posojila, ki so se uredila prek prijateljskih družb ali dobaviteljev; preseganje dopustne izpostavljenosti povezanih družb; povečana kreditna aktivnost do družinskih članov zaposlenih v upravah ali nadzornih svetih; z namenom izoginitve podaje zakonsko obveznega prevzemnega predloga so prevzemne družbe banke uporabljale kot tako imenovana parkirišča; neprimerne oblike dokapitalizacij bank prek klavzul za odkup podrejenih instrumentov ali lastniških vrednostnih papirjev; manipulacije s cenitvami zavarovanj na področju nepremičninskih poslov; odločitve, povezane z odobravanjem posojil, so se sprejemale brez pregleda kreditnih služb in internih odborov bank (Lončar, 2015).

Namen našega raziskovanja je definiranje pojavnosti finančne kriminalitete in z njo povezanih deviantnih ravnanj ter pojava bančne luknje. Zanimalo nas je, kako tisti, ki se s tovrstno kriminaliteto ukvarjajo, dojemajo tovrstne pojave, ter predvsem, kakšna je problematika odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja finančne kriminalitete. Pri tem smo se osredotočili na krizo, ki se je začela leta 2008, s ciljem pridobiti podatke za sprejetje ukrepov, ki bodo pripomogli k preprečitvi podobnih oblik kriminalitete v prihodnje, in omogočiti kakovostno odkrivanje, preiskovanje in dokazovanje.

2 Opredelitev finančne kriminalitete

Gospodarska in javnofinančna kriminaliteta ter korupcija ogrožajo samo bistvo delovanja pravne države in transparentnih tržnih mehanizmov, njihove posledice pa so izguba razvojnih potencialov, manjša mednarodna konkurenčnost države in njen gospodarsko-družbeni razvoj, večja socialna neenakost in oteženo zakonito delovanje demokratičnih institucij (Bobnar, 2013).

Če želimo razumeti, zakaj prihaja do finančnih kriz, moramo odgovoriti na vprašanje, kdo je odgovoren za poslabšanje razmer na domačih in svetovnih finančnih trgih in posledično za nastanek finančne krize, s čimer dopustimo

⁴ Gre za obveznice, ki temeljijo na drugorazrednih hipotekarnih posojilih v ZDA, v obdobju do leta 2008.

subjektivno odgovornost. Gre res le za slabe poslovne prakse ali pa je mogoče govoriti o finančni kriminaliteti? Edelbacher (v Edelbacher in Theil, 2012) trdi, da je finančna kriza po letu 2008 posledica finančne kriminalitete in da se opredelitev kriza uporablja zato, da bi se zameglila odgovornost, saj zaradi krize načeloma nihče ne odgovarja.

Kot vidimo, se opredelivte finančne kriminalitete razlikujejo glede na avtorje in obdobje, ki ga analiziramo; vsekakor je tudi sedanja kriza zaradi covida-19 primerno pravno-ekonomsko okolje za pojave finančne kriminalitete. Lamberger (2009) tako trdi, da se v Republiki Sloveniji na strokovnem področju obravnave gospodarske kriminalitete pojavlja delitev na kriminaliteto javnega sektorja (KZ-1 (2012) tega ne ureja ločeno), poslovno kriminaliteto in finančno kriminaliteto, pri čemer med finančno kriminaliteto šteje vsa kriminalna dejanja, ki so bila kakor koli povezana s finančnimi institucijami in katerih predmet so bila finančna sredstva v kateri koli pojavnosti obliki. V finančno kriminaliteto tako uvršča kazniva dejanja, kot so pranje denarja, organiziranje denarnih verig in nedovoljenih iger na srečo, zloraba notranje informacije, preslepivte, storjene v škodo finančnih institucij, računalniška kriminaliteta in druga gospodarska kazniva dejanja, storjena znotraj bank in drugih finančnih institucij. Dvoršek (2003) finančno kriminaliteto definira kot skupen pojem delovanja storilcev, ki si pod plaščem legalne gospodarske dejavnosti poskušajo pridobiti protipravno finančno korist v škodo lastne ali druge organizacije, posameznikov ali širše družbene skupnosti. Gottschalk (2010) trdi, da je finančna kriminaliteta pogosto opredeljena kot kaznivo dejanje zoper premoženje, pri čemer gre za nezakonito prilastitev tujega premoženja, lastno osebno uporabo in korist. Toner (2009) pojasnjuje, da finančna kriminaliteta pogosto vključuje goljufije, povezane s čeki in kreditnimi karticami ter hipotekarnimi krediti, goljufije v zdravstvu, podjetniške goljufije, goljufije z bančnimi računi, goljufije na prodajnih mestih in goljufije z valutami ter dejanja, kot so trgovanje z notranjimi informacijami, kršitve davčne zakonodaje, poneverbe, kraje identitete, kibernetični napadi, pranje denarja in socialni inženiring. Pickett in Pickett (2002) finančno kriminaliteto opredeljujeta kot uporabo prevare za nezakonito pridobitev, pri kateri sta običajno prisotna zloraba zaupanja in določeno prikrivanje resnične narave dejavnosti, pri čemer izmenično uporabljata termine finančna kriminaliteta, kriminaliteta beega ovratnika in goljufije. Iz navedenega je mogoče sklepati, da ločnica med finančno kriminaliteto in kriminaliteto beega ovratnika ni popolnoma nedvoumna.

Sutherland (1940) je kriminaliteto beega ovratnika⁵ definiral kot »kaznivo dejanje, ki ga stori oseba z ugledom in visokim socialnim statusom med opravljanjem svoje poklicne dejavnosti«, Edelbacher in Theil (2012) pa poudarjata, da so trije ključni elementi prevare skrivanje za zaupanja vredno identiteto, pohlep in goljufanje. Meško (2008) kriminaliteto beega ovratnika definira kot kriminaliteto, ki jo lahko izvede posameznik ali skupina pri opravljanju določenega poklica ali pri upravljanju in vodenju podjetja, ter dodaja, da sta se zaradi družbenoekonomskih sprememb spreminjali tudi narava in razsežnost kriminalitete beega ovratnika. Ljudje so namreč postajali čedalje bolj odvisni od različnih birokratskih struktur, obravnavati so jih začeli različni agenti in uradniki, s katerimi dotlej niso imeli nobenih osebnih zvez, in posledično je nevarnost, da bodo uradniki in agenti zlorabljali svoj položaj, postajala čedalje večja in vedno več je bilo s tem povezanih kaznivih dejanj. V poznomoderni družbi hibridnih ogrožanj klasični beloovratniški definiciji lahko dodamo tudi elementa uporaba sodobne informacijske tehnologije in vpliv na medije.

Iz vseh navedenih opredelitev je mogoče ugotoviti, da finančno kriminaliteto izvajajo vplivni posamezniki na pomembnih položajih, ki v svojih krogih pogosto uživajo ugled, hkrati pa so pohlepni in za doseg svojega cilja pripravljeni tudi prestopiti zakonsko dovoljene okvire ter storiti kaznivo dejanje. Njihova dejanja imajo zaradi položaja in moči storilcev pomembne posledice, saj finančna in visokotehnološka kriminaliteta lahko vplivata na vse družbene ravni (Interpol, 2009).

Povezava finančne kriminalitete z bančno luknjo je predmet tako preiskovanja kot tudi znanstvenega raziskovanja in

⁵ Edelbacher in Theil (2012) med oblike kriminalitete beega ovratnika uvrščata lažni prikaz stečaja; trgovanje na podlagi notranjih informacij; rop banke; goljufije v zvezi z naložbami kapitala (goljufije z vrednostnimi papirji), ki se delijo na devet vrst goljufij: 1) podjetniške goljufije, 2) internetne goljufije, 3) trgovanje na podlagi notranjih informacij, 4) microcap goljufije, 5) računovodske goljufije, 6) boiler room operacija, (7) goljufije, povezane z vzajemnimi skladi, 8) zlorabe kratkih prodaj (angl. *short selling*), 9) Ponzijeve sheme in piramidne sheme; goljufije, povezane z odpiranjem bančnih računov; goljufije, povezane s transakcijami; goljufije, vezane na posrednike; navidezne denarne operacije (angl. *ghost money operation*); ponarejanje (angl. *counterfeit*), ukradene vrednostne papirje, goljufije z dragimi kamninami (angl. *gem frauds*); goljufije s čeki in karticami: 1) goljufije s plačilnimi karticami in bankomati, 2) goljufije s kreditnimi karticami; ponarejanje; ponarejanje dokumentov; pranje denarja; zavarovalniške goljufije ter goljufije v škodo Evropske unije. Adler, Mueller in Laufer (1998) v kriminaliteto beega ovratnika uvrščajo kazniva dejanja s področja zavarovalniške goljufije, lažni stečaj, potrošniško goljufijo, računalniško kriminaliteto, zavarovalniško goljufijo, davčno goljufijo, podkupovanje, korupcijo in politično goljufijo ter goljufije in tatvine zaposlenih.

jo bo treba dodatno osvetliti z vseh zornih kotov, tako pravnega, ekonomskega kot sociološkega. Regulativen okvir, ki je veljal pred začetkom finančne krize, ni zagotovil ustreznega omejevanja kreditnega, likvidnostnega in systemskega tveganja, kot tak pa je omogočal neustrezno korporativno upravljanje bank, v določenem delu pa tudi storitev kaznivih dejanj. Ob pregledu literature in tudi med izvajanjem intervjujev s strokovnjaki s področja preiskovanja in pregona finančne kriminalitete smo ugotovili, da se termin bančna kriminaliteta v širši javnosti sicer pogosto uporablja, pri čemer ne gre za strokovni termin. Iz navedb, opisov in konteksta navajanj termina v medijih lahko ugotovimo, da avtorji s tem terminom mislijo na kapitalski primanjkljaj slovenskih bank, ki so ga morali oziroma ga bodo morali pokriti slovenski državljani. Prav tako lahko postavimo tezo, da so glavni razlog za nastanek bančne luknje v Sloveniji storjena deviantna dejanja posameznikov ali skupin, ki so opravljale vodilne upravljalvske ali nadzorne funkcije v slovenskih bankah, vendar pa bo težko opredeliti odgovorne za nastanek bančne luknje, saj je več potencialnih krivcev, med njimi bančniki, politiki in nadzorne institucije, ne smejo pa se prezreti niti makroekonomske okoliščine v Sloveniji in tujini.

Boj proti finančni kriminaliteti žal prepogosto postane prikladno orodje v rokah politikov, še zlasti v obdobjih finančnih in drugih kriz, ko so pri pridobivanju politične podpore zelo priljubljene obljube o višjih finančnih sredstvih za organe preiskovanja in pregona finančne ter gospodarske kriminalitete, kadrovske okrepitve ključnih državnih organov pri boju proti bančni, finančni in gospodarski kriminaliteti, davčnim utajam in prevaram, pranju denarja ter oškodovanju javnih sredstev, zagotavljanju neodvisnosti in zaščiti kriminalistov, tožilcev in sodnikov. Toda ali je v praksi mogoče zaznati izvedbo obljub in prizadevanj politikov? Kanduč (2015) ugotavlja, da ne, saj večje, ko je povzročeno zlo, večja je verjetnost, da bodo storilci obilno nagrajeni, ne pa ustrezno kaznovani, ter dodaja, da bogatašem in uglednejem pripadajo človekove pravice, dostojanstvo in naropano premoženje, ki jim omogoča svobodo in imunost v razmerju do nadzorstvenih mehanizmov. Svoj delež prispeva tudi država, ki bogataše in ugledneže varuje s čim manj prepustnim normativnim obzidjem bančnih, davčnih, poslovnih, pogodbenih in drugih tajnosti (Kanduč, 2015). Tako se zdi, da smo zelo oddaljeni od vsestranske strategije, ki bi zagotavljala zatiranje gospodarske kriminalitete in se hkrati posvečala tudi situacijski prevenciji, korporacijskemu upravljanju, korporacijski kulturi ter izбору, vzgoji in izobraževanju vodilnih kadrov (Jager in Šugman Stubbs, 2013). Zaradi navedene problematike smo, da bi poleg analize virov dobili širši pogled na problematiko o finančni kriminaliteti in bančni luknji v Sloveniji, izvedli pilotsko raziskavo med strokovnjaki, ki se s to tematiko ukvarjajo.

3 Raziskava in metodološki okvir

V obdobju od 28. septembra do 7. novembra 2018 smo opravili deset strukturiranih intervjujev s strokovnjaki, ki imajo izkušnje s področij preprečevanja korupcije, odkrivanja, preiskovanja in pregona gospodarske kriminalitete, upravljanja slabih kreditov, centralnega bančništva, vodenja parlamentarnih komisij, forenzičnih preiskav in raziskovalnega novinarstva, ter s strokovnjaki z akademskim znanjem prava in ekonomije. Vsem intervjuvancem smo zastavili enakih pet vprašanj. Za analizo transkriptov intervjujev ni bila uporabljena namenska programska oprema, ki se uporablja pri večjem številu intervjujev. Intervjuji so bili analizirani s programom Microsoft Word, in sicer z orodjem podajanja komentarjev in barvnega kodiranja glede na prej definirane pojme in kode, ki smo jih pripravili na podlagi pregleda literature.

V uvodu nas je zanimal njihov pogled na ekonomske in finančne razmere v ZDA, Evropi in Sloveniji. Nato smo jih vprašali o razlogih za nastanek bančne luknje v Sloveniji in načinu reševanja te luknje. Tretje, osrednje vprašanje se je navezovalo na učinkovitost odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in pregona kaznivih dejanj, ki so vplivala na nastanek bančne luknje. Pri tretjem vprašanju smo intervjuvance vprašali tudi, kje so bile po njihovem mnenju pomanjkljivosti in težave v kazenskem postopku in s katerimi spremembami bi dosegli večjo učinkovitost kazenskega postopka. Z odgovori na četrto vprašanje smo od intervjuvancev želeli izvedeti, kako vidijo obdobje nastajanja in reševanja bančne luknje. Cilj petega vprašanja je bil dobiti predloge intervjuvancev za ukrepe poslovnih bank, Banke Slovenije, policije, tožilstva, sodišč in drugih državnih organov, s katerimi bi povečali učinkovitost odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in pregona kaznivih dejanj. Intervjuvancem smo omogočili, da na koncu lahko dodajo še svoje izkušnje, ugotovitve in opažanja v obdobju nastajanja in reševanja bančne luknje.

4 Analiza rezultatov

Rezultate smo razdelili v pet sklopov, in sicer glede na zastavljena vprašanja. Pri prvem vprašanju smo jih vprašali, kako ocenjujejo trenutni ekonomski in finančni položaj v ZDA, Evropi in primerjalno v Sloveniji. Vseh deset oseb je odgovorilo, da je trenutni gospodarski položaj v Sloveniji dober in primerljiv ali celo boljši kot v ZDA in preostalih državah Evropske unije, pri čemer vse osebe menijo, da se obdobje gospodarske rasti približuje koncu in da v največ dveh letih lahko pričakujemo novo gospodarsko krizo. Intervjuvanci poudarjajo, da je slovensko gospodarstvo izvozno usmerjeno in da bo zato morebitno ohlajanje gospodarstva v tujini zagotovo vplivalo tudi na ohlajanje gospodarstva v Sloveniji. Dodatno

naj bi na to vplivalo tudi dejstvo, da so velik del slovenskega izvoza podizvajalski posli, ki jih najbolj prizadene ohlajanje gospodarstva.

Oseba 1 poudarja, da trenutno ugodno gospodarsko stanje vodi do sproščanja pogojev za kreditiranje gospodarstva, in če banke v danem položaju ne bodo poskrbele za ustrezna zavarovanja posojil, je to lahko nevarno za dolgoročno vzdržnost bančnega poslovanja. Takšno ravnanje naj bi bilo tudi eden izmed vzrokov za nastalo bančno luknjo, pri čemer bi bile posledice gospodarske krize za bančništvo v tem trenutku bistveno manjše, saj bančni sektor ni tako predimenzioniran, kot je bil ob pojavu zadnje finančne krize. Oseba 3 meni, da je optimizem glede gospodarskega stanja v Sloveniji prevelik, v prihodnosti pa bi na stanje slovenskega gospodarstva lahko negativno vplivali 1) trgovinska vojna, ki so jo začele ZDA; 2) denarna politika ničelne izhodiščne obrestne mere, ki jo Evropska centralna banka (v nadaljevanju: ECB) vodi že od leta 2014 in zelo slabo vpliva na dobičkonosnost bank, in 3) slovenski javni dolg. Oseba 6 poudarja, da so razmere v ZDA zelo problematične, saj se je kvantitativno sproščanje ameriške centralne banke Federal Reserve oziroma Feda preselilo na finančni trg; posledično je zdaj v ZDA velik balon na kapitalskem in nepremičninskem trgu, hkrati pa je prebivalstvo zelo zadolženo. Oseba 6 je zato prepričana, da bo tako izvor naslednje krize spet v ZDA, vendar bo ta za sabo potegnila tudi borze v preostalih državah. Oseba 7 meni, da bi se morali lotiti sistemskih sprememb, če bi želeli preprečiti naslednjo finančno krizo, vendar jih do danes ni bilo, nasprotno pa oseba 10 meni, da so se finančne institucije, zlasti poslovne banke in regulator, iz pretekle krize mnogo naučili, da se krepi regulatorno okolje in da se vzpostavljajo dodatni kontrolni mehanizmi.

Pri drugem vprašanju smo intervjuvance zaprosili, naj nam predstavijo svoj pogled na vzroke nastanka bančne luknje in na postopke njenega reševanja v Sloveniji. Z odgovori ugotavljamo, da vseh deset oseb kot ključna vzroka za nastanek bančne krize vidi svetovno finančno krizo in podeljevanje slabih posojil v slovenskih bankah, katerih delež je po mnenju intervjuvancev povezan s sumi storitev kaznivih dejanj.

Oseba 1 meni, da je finančna kriza močno prizadela Slovenijo zaradi slabih bančnih praks, ki naj bi povzročile približno 40 odstotkov obsega bančne luknje. Banke so namreč financirale posle kljub njihovi izjemno visoki tveganosti, neustreznemu zavarovanju in dvomljivim poslovnim praksam. Oseba 2 meni, da je bilo pri odobranju slabih posojil ključno merilo poznavanje vodstva banke in drugih odločevalcev v postopku odobranja posojil. Oseba 3 kot dejavnike nastanka bančne luknje navaja takratne objektivne okoliščine, in sicer zmanjšanje deželne tveganja z vstopom Slovenije v Evropsko unijo, začetek obdavčevanja obresti, začetek obre-

stne inverzije, vstop Slovenije v ERM II⁶ in hiperlikvidnost – izjemno velika količina denarja na trgu. V tako spremenjenih razmerah so banke začele uvajati novo politiko podeljevanja posojil, ki je temeljila na sprejemanju visokih tveganj in katere cilj je bil ohranitev ali celo povečanje položaja, ki so ga imele posamezne banke na kreditnem trgu. Po mnenju osebe 3 na izjemen porast obsega kreditiranja bank kaže podatek, da je bila bilančna vsota celotnega bančnega sistema leta 2004 pod 20 milijardami evrov, leta 2009 pa je dosegla 52 milijard evrov. Ob tem je očitno, da Banka Slovenije s svojimi ukrepi ni bila pripravljena na čas krize. Oseba 6 omenja 1) visoko gospodarsko rast, ki je omogočala podjetjem visoke donose, kar je povečalo apetite lastnikov podjetij in menedžerjev, ki so bili pripravljene tvegati več, 2) vstop Slovenije v evroobmočje, kar je močno znižalo premijo za tveganje, 3) s privatizacijo povezane menedžerske prevzeme podjetij, 4) konsolidacijo znotraj panog in 5) velika vlaganja podjetij v nove kapacitete zaradi visoke gospodarske rasti. Tako Vlada RS kot Banka Slovenije v spremenjenih okoliščinah nista prepoznali tveganj in posledično nista pripravili ukrepov za njihovo zmanjšanje. Oseba 8 trdi, da njena analiza kaže, da je več kot dve tretjini bančne luknje nastalo v omrežju 150 gospodarskih družb, katerih skupna značilnost je, da imajo podobno personalno sestavo uprav ali nadzornih svetov v obdobju nastajanja bančne luknje, iz česar sklepa, da je znotraj dela poslovne elite obstajalo omrežje, ki je širilo slabe bančne prakse. Oseba 10 meni, da je ključni razlog za nastanek finančne krize v svetu trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti, ki niso imeli ustreznega kritja, medtem ko je bančna luknja v Sloveniji posledica neustreznega upravljanja tveganj.

Osebi 1 in 4 menita, da so z reševanjem bančne luknje predolgo čakali. Ob tem oseba 1 poudarja, da so poslovne banke tajile težavo in niso poskrbele za ustrezno dozavarovanje posameznih naložb. Na spremenjene razmere na trgu se je po njenem mnenju neustrezno odzivala tudi Banka Slovenije; ta je do leta 2012 tudi javno zanikala, da se slovenski bančni prostor spopada z velikimi težavami. Drugačno mnenje glede pravočasnosti reševanja finančne krize ima oseba 3, ki meni, da pri reševanju finančne krize v Sloveniji ni prihajalo do zamud. Pri tem poudarja, da je bilo od 72 do 75 odstotkov bančne aktive v obliki kreditiranja nebančnega sektorja, v zvezi s tem pa je pomembno dejstvo, da družbe ne propadejo čez noč. Po drugi strani lahko vrednostni papirji v enem dnevu izgubijo več deset odstotkov in značilnost bank v zahodni Evropi je bila, da so imele pretežni del bilančne vsote v vrednostnih papirjih.

⁶ ERM II je mehanizem deviznih tečajev, v okviru katerega se določijo centralni tečaj do evra za valuto vsake države članice Evropske unije izven območja evra, ki sodeluje v ERM II. Sodelovanje v mehanizmu ERM II je eden izmed pogojev za uvedbo evra.

Pri tretjem vprašanju smo intervjuvance zaprosili, naj nam predstavijo svoje stališče glede učinkovitosti odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in pregona kaznivih dejanj, ki so povezana z bančno luknjo, in jih vprašali, kje vidijo glavne pomanjkljivosti in kaj bi bilo treba spremeniti, da bi bil postopek uspešnejši. Intervjuvanci menijo, da ima sedanji postopek odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in pregona več pomanjkljivosti, ki bi jih bilo nujno treba odpraviti, če želimo doseči boljše rezultate na navedenih področjih. Najpogosteje so poudarili, da bi bilo treba ustanoviti specializirano sodišče za gospodarsko in finančno kriminaliteto, s čimer bi odpravili trenutno sistemsko težavo v Sloveniji. Skoraj vse osebe so navedle, da so postopki preiskovanja bančne kriminalitete izredno zahtevni in posledično tudi dolgotrajni, da imamo v Sloveniji pomanjkljivo zakonodajo in da je bil v obdobju nastajanja bančne luknje pomanjkljiv nadzor znotraj bank, ki niso ustrezno obvladovale tveganj, prav tako pa je bil pomanjkljiv tudi nadzor Banke Slovenije, ki ni ustrezno preverjala postopkov podeljevanja posojil. Intervjuvanci so prepričani, da banke redko gredo v preiskave, ker zanje to pomeni izgubo ugleda, in tako poskušajo nepravilnosti reševati znotraj banke, težavo umakniti z dnevnega reda in jo prikriti. Obenem je dokazovanje naklepa pri gospodarskih kaznivih dejanjih najtežji del preiskovanja, saj se kriminaliteta belih ovratnikov dogaja med zelo inteligentnimi ljudmi, ki običajno za sabo ne puščajo nedvoumnih dokazov.

Oseba 1 ima glede zahtevnosti reševanja bančne kriminalitete drugačno stališče, saj meni, da preiskovanje ni tako zahtevno, kot se želi prikazati, in da je mogoče biti uspešen pri preiskovanju, če je jasen namen, če je želja in če je prisotna prava energija. Pri tem oseba 1 dodaja, da se je standard pregonljivosti v zadevah bančne kriminalitete iz leta v leto spreminjal, kar kaže na to, da je tiste organe, ki skrbijo za uraden pregon slabih praks, ta kriza ujela nepripravljene. Oseba 2 v nasprotju z drugimi intervjuvanci meni, da težava ni v tem, da nimamo specializiranih sodišč, temveč v tem, da zadeve padajo zaradi procesnih razlogov. Oseba 4 poudarja, da bi moral Nacionalni preiskovalni urad delovati kot neodvisen organ, biti izvzet iz policije ter imeti lastna pooblastila in pristojnosti, kar bi povečalo njegovo učinkovitost. Oseba 8 meni, da je težava v celotni verigi odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in pregona gospodarske kriminalitete, saj so na policiji, tožilstvu in sodišču relativno pozno razumeli, kaj je gospodarska kriminaliteta oziroma kje je meja med drzno podjetnostjo, kaj pa je že kriminaliteta. Oseba 8 nadalje poudarja vlogo menedžmenta, ki je v velikem številu poskušal ogoljufati male lastnike, pri čemer bi moral biti mali delničar absolutno zaščiten.

Z odgovori na četrto vprašanje smo želeli izvedeti, kako intervjuvanci z današnjega zornega kota gledajo na obdo-

bje nastajanja in reševanja bančne luknje, ob tem pa je treba poudariti, da imajo intervjuvane osebe različno strokovno izobrazbo in izkušnje, zato se, razumljivo, njihovi odgovori razlikujejo.

Oseba 1 poudarja, da so bili v parlamentarni preiskovalni komisiji pionirji pri preiskovanju bančne luknje, pri tem pa so na vseh področjih naleteli na težave – degradacija v medijih, težave pri pridobivanju dokumentacije od bank, nenavadna praksa sodišč glede zasega dokumentacije, nerazumljivo stališče Vlade RS glede pridobivanja dokumentacije in drugo. Oseba 3, ki ima dolgoletne in bogate izkušnje iz bančništva, ugotavlja, da v realnem življenju ni enakosti, saj se majhnega nihče ne boji, medtem ko se velikega bojijo upniki. Oseba 4 navaja nerazumljivo početje bank, ki so pošiljale naznanila kaznivih dejanj in kazenske ovadbe, vendar brez potrebnih prilog, saj naj bi te vsebovale poslovne skrivnosti. Oseba 5 poudarja, da pri obravnavi bančne kriminalitete policija zazna razloge za sum, da je bilo storjeno kaznivo dejanje, več let po storitvi kaznivih dejanj, kar pomeni, da mora zbirati obvestila in pridobivati dokumentacijo za preteklih nekaj let. Dodatne težave pomenijo dejstva, da včasih dokumentacije ni mogoče pridobiti drugače kot na podlagi odredb sodišč, da je določeno dokumentacijo treba pridobiti iz tujine in da je občasno treba sprejeti mednarodno pravno pomoč; vse navedeno pa zahteva določen čas. Oseba 9 na podlagi dolgoletnih izkušenj v kriminalistični policiji in tožilstvu podobno kakor oseba 5 pojasnjuje, da je pregon gospodarske in finančne kriminalitete za tožilce zagotovo eno izmed najtežjih opravil, saj posledice kaznivega dejanja niso neposredno vidne po kaznivem dejanju, temveč se pokažejo čez določeno časovno obdobje in posledično se ta kazniva dejanja preiskujejo z določenim zamikom. Poleg tega ta kazniva dejanja storijo ljudje s specifičnim znanjem, velikokrat jih storijo v zaprtih krogih in tudi tako, da si z vplivom pripravijo ustrezno zakonodajo, zaradi katere se potem določeno ravnanje težko dokazuje kot kaznivo dejanje. Oseba 9 poudarja, da je pomembno, da imajo organi preiskovanja in pregona določeno avtonomijo, strokovno samostojnost in varno delovno okolje, zagotoviti pa je treba tudi specializacijo ljudi in stabilno zakonodajo. Ključno je, da preiskovalca, ko preiskuje nekega pomembneža, ne bo strah, da bo izgubil službo ali doživel javno linčanje. Ob tem poudarja, da glavna težava ni strokovno znanje, temveč strah. Strah izpostaviti se. Strah, kaj bo, če se dvigne iz povprečja. To velja za policijo, tožilstvo in sodstvo. Iz tega razloga v bančnih zadevah skoraj ni prič. Oseba 10 poudarja smiselnost razmisleka o uzakonitvi naklepne slepote (angl. *willful blindness*), ki pravi, da če obstaja velika verjetnost, da bo iz tvojega dejanja nastala škoda in potem škoda dejansko nastane, pri čemer se to dogaja masovno in z zavedanjem, potem je naklep dokaj jasen. Ob tem oseba 10 še dodaja, da bi novo finančno krizo lahko povzročile špekulacije s kriptovalutami, ki jih primerja

z izvedenimi finančnimi instrumenti, ki so bili vzrok za nastanek zadnje finančne krize.

Pri petem vprašanju smo intervjuvance vprašali, kaj bi bilo treba storiti z vidika poslovnih bank, Banke Slovenije, policije, tožilstva, sodišč in drugih državnih organov, da bi se, kolikor je mogoče, izognili prihodnjim finančnim krizam in da bi bilo preiskovanje sumov tovrstnih kaznivih dejanj učinkovitejše.

Oseba 1 je prepričana, da bo zelo veliko narejenega, če bo država poskrbela, da bo vsem institucijam uspelo v skladu s svojimi pooblastili sankcionirati odgovorne kršitelje. Ob tem poudarja, da bi morali ustanoviti specializirano sodišče za pregon bančne oziroma finančne kriminalitete. Oseba 2 meni, da so vsi potrebni ukrepi že na voljo, le dosledno jih je treba uveljavljati, pri čemer se ne smejo dovoljevati nobene izjeme. Nasprotno pa oseba 4 meni, da so potrebne izboljšave na področju zakonodaje in poenotenje internih aktov Banke Slovenije. Osebe 5, 9 in 10 poudarjajo, da je ključno preprečevanje, pri čemer je primarna odgovornost na poslovnih bankah in nato na Banki Slovenije, medtem ko bi moral kazenski pregon priti na vrsto zadnji. Oseba 6 meni, da sta potrebna dodatno strokovno usposabljanje policije, tožilstva in sodstva ter njihova organizacijska optimizacija. Oseba 7 opozarja, da je treba regulirati banke v senci (angl. *shadow bank*)⁷, ki niso banke, zanje pa bi morali veljati enaki pogoji, saj se ukvarjajo z bančnimi posli. Oseba 10 meni, da je potrebno angažiranje ljudi, ki dovolj dobro poznajo tematiko, in dodaja, da bi bilo smiselno prevzeti prakso nekaterih držav, ki imajo v organih preiskovanja in pregona zaposlene strokovnjake (angl. *civil servants*), ki niso kriminalisti ali pooblaščenec uradne osebe, temveč strokovno svetujejo kriminalistom in tožilcem na določenih področjih.

Pri navedenih odgovorih se moramo zavedati omejitve dela – ker intervjuvanci prihajajo iz različnih okolij in imajo tudi drugačno izobrazbo ter delovne izkušnje, so pravnoorganizacijske oblike, o katerih govorijo intervjuvanci, opisane pogovorno. Prav tako pravna problematika ni pojasnjena s kategorialnim aparatom pravnih znanosti, kar kaže na dejstvo, kako pomembno je, da se tisti, ki se ukvarjajo s finančno kriminalistiko, spoznajo na pravo, ekonomijo in kriminalistiko hkrati. Zato je analiza vseh odgovorov interdisciplinarna in pokaže, da so v času izvajanja intervjujev vsi intervjuvanci pozitivno ocenjevali pokrizni položaj v Sloveniji, vendar so hkrati napovedovali novo gospodarsko krizo najpozneje v dveh letih.

⁷ Banke v senci so finančne institucije, ki niso banke in se tako izogibajo bančnim regulacijam. Tipični subjekti so hedge skladi, denarni skladi, vzajemni skladi in podobni finančni subjekti, ki so se razvili pred letom 2008.

Glavni razlogi negativnih napovedi so bili neugodne mednarodne razmere in slovenski javni dolg. Ugotavljamo, da se približno leto dni po izvedbi intervjujev v Evropski uniji že kažejo znaki ohlajanja gospodarstva. Najverjetneje je naslednja gospodarska kriza čedalje bližje, vprašanje je le, v kakšnih razsežnostih se bo pojavila in kaj jo bo sprožilo. Z naslednjo krizo se bo razjasnila bančna praksa odobravanja in podaljševanja posojil, pokazalo pa se bo tudi, kakšne ukrepe so banke sprejele, da bi zmanjšale tveganja zlorab. Intervjuvanci opozarjajo tudi na tveganost trgovanja s kriptovalutami, saj naj bi bile te eden izmed ključnih razlogov za nastanek prihajajoče finančne krize. O razsežnosti te težave se ta trenutek težko opredeljujemo zaradi nezadostnih informacij, nedvomno pa so špekulacije s kriptovalutami problematične, kar dokazujejo številne medijske zgodbe o prevarah vlagateljev v te instrumente. Dodaten znak priprav na prihodnjo finančno krizo je povečevanje količine gotovine v obtoku – ta se je tako v Sloveniji kakor v celotnem evroobmočju povečala za 100 odstotkov (Arhar, 2019). Z intervjuvanci se je mogoče strinjati, da so postopki preiskovanja bančne kriminalitete izredno zahtevni in dolgotrajni ter da organi preiskovanja in pregona potrebujejo predvsem zaupanje in zaščito pri svojem delu, da se ne bodo bali povračilnih ukrepov. Tak način dela bo omogočil tudi doseganje večje učinkovitosti in težnjo k večji strokovnosti pri delu teh organov, pri tem pa je treba upoštevati interdisciplinarnost ter s tem povezano poglobljanje znanja iz prava, ekonomije, financ, kriminalistike in tudi informacijske tehnologije. Ker je omenjeno delo pionirsko na področju raziskovanja problematike odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in pregona finančnih deviantnih ravnanj, povezanih z bančno luknjo, bodo ugotovitve pomembne za nadaljnje raziskovalno delo.

5 Sklep

V zadnjih dvesto letih se je način življenja ljudi drastično spremenil, življenjski standard pa močno izboljšal. Razlogov za to je več, med njimi sta zagotovo industrijska revolucija in v zadnjih desetletjih tehnološka revolucija, ki spreminja naše vsakodnevne navade. Obseg in hitrost dostopa do podatkov ob razvoju informacijske tehnologije se vsak dan povečujeta in sta izjemna; kar je bilo pred le nekaj leti še nepredstavljivo, je danes nekaj normalnega. Zaradi družbenoekonomskih sprememb pa sta se spreminjali tudi narava in razsežnost kriminalitete belega ovratnika (Meško, 2008). Tehnološka revolucija in spremenjen življenjski slog sta omogočila nove oblike finančne kriminalitete, hranjenje informacij o kaznivih dejanjih na oddaljenih strežnikih v davčnih oazah, povezovanje oseb, ki nameravajo izvesti kazniva dejanja po vsem svetu, in tako dalje. Čedalje bolj aktualno postaja vprašanje, ali je finančna kriza resnično le posledica finančne kriminalitete, ki pa jo je z namenom pojasnjevanja gospodarskih razmer dr-

žavljanom treba objektivizirati in relativizirati, saj to v naslednjem koraku omogoča socializacijo reševanja nastalega položaja in preusmerjanje pozornosti od oseb, ki so odgovorne za nastanek krize. Lahko se strinjamo s Sutherlandom, ki je že pred 80 leti poudaril ključna elementa kriminalitete belih ovratnikov, in sicer ugled in visok socialni status, temu pa lahko v moderni dobi dodamo še uporabo internetne tehnologije in vpliv na medije. Osebe, ki so deležne visokega ugleda in se ponašajo z visokim socialnim statusom, so pogosto tudi na pomembnih delovnih mestih, njihove odločitve pa vplivajo na življenja številnih ljudi. Če te osebe zlorabijo svoj položaj in storijo kaznivo dejanje, so odkrivanje, preiskovanje, dokazovanje in pregon zelo oteženi. Razlogov za to je več, denimo skrivanje za zaupanja vredno identiteto (Edelbacher in Theil, 2012), zato so ljudje v njihovi okolici prepričani, da oni nikoli ne bi storili kaznivega dejanja in na njihova sporna ravnanja niso pozorni. Posledično kriminalisti težko pridejo do prvih indicij in informacij, da je prišlo do suma storitve kaznivega dejanja, kadar pa dobijo te informacije, gre za velik časovni zamik. Glede na to, da gre za posameznike z visokim socialnim statusom, ki imajo v družbi velik vpliv, ljudje pogosto niso pripravljeni pričati proti njim. In kaj je glavni razlog za to? Strah. Kot pravi naš intervjuvanec, so to vplivne osebe in ljudi je strah povračilnih ukrepov. Tudi med kriminalisti, tožilci in sodniki je prisoten strah, da bodo izgubili službe in da bodo javno linčani v medijih, če se bodo izpostavili in dvignili iz povprečja. Zato so kot odgovor pomembni nenehno nadgrajevanje znanja, kadrovske okrepitve, boljše sodelovanje med organi, določene zakonske spremembe in motiviranost osebja – in vse to navajajo naši intervjuvanci. V Sloveniji je sicer opazna precejšnja politična in državnoupravna nezainteresiranost za vpenjanje kriminološke stroke v odločevalske procese, ki se nekoliko zmanjšuje pod vplivom zadnje ekonomske krize, ki je obudila zanimanje za preprečevanje in obravnavanje organizirane kriminalitete (Slak, Fank in Meško, 2015). Ugotavljamo pa, da je najpomembnejše, da se kriminalistom, tožilcem in sodnikom zagotovijo okoliščine dela, v katerih bodo preiskovali neodvisno, brez strahu in samocenzure ter ne bodo deležni linča medijev, katerih lastniška struktura tudi ni povsem transparentna.

Iz intervjujev izhaja, da imajo intervjuvanci enotno mnenje, da je bil gospodarski položaj v Sloveniji v času izvajanja intervjujev dober in primerljiv ali celo boljši kot v ZDA in preostalih državah Evropske unije. Skrbi jih, da v naslednjih letih sledi nova gospodarska kriza, ki jo bo občutilo tudi slovensko gospodarstvo, ki je izvozno usmerjeno. Velik del slovenskega izvoza so prav podizvajalski posli, ki jih najbolj prizadene ohlajanje gospodarstva. Intervjuvanci menijo tudi, da ugodno gospodarsko stanje vodi do sproščanja pogojev za kreditiranje gospodarstva, zato morajo banke poskrbeti za ustrezna zavarovanja posojil. Pozoren je treba biti na naslednje objektivne

okoliščine: 1) trgovinsko vojno, ki so jo začele ZDA; 2) denarno politiko ničelne izhodiščne obrestne mere, ki jo ECB vodi že od leta 2014 in zelo slabo vpliva na dobičkonosnost bank, in 3) slovenski javni dolg. Ravno zato je treba posebno pozornost posvečati sistemskim spremembam.

Vseh deset oseb je kot ključna vzroka za nastanek bančne krize navedlo svetovno finančno krizo in podeljevanje slabih posojil v slovenskih bankah, katerih del je povezan s sumi storitve kaznivega dejanja. Poudarjene so bile slabe bančne prakse (financiranje poslov kljub njihovi izjemno visoki tveganosti, neustreznemu zavarovanju in dvomljivim poslovnim praksam; odobravanje kreditov glede na poznavanje vodstva banke in drugih odločevalcev v postopku odobravanja kreditov), ki naj bi povzročile približno 40 odstotkov obsega bančne luknje. Ob tem ne smemo pozabiti takratnih objektivnih okoliščin (zmanjšanje deželnega tveganja z vstopom Slovenije v Evropsko unijo, začetek obdavčevanja obresti, začetek obrestne inverzije, vstop Slovenije v ERM II in hiperlikvidnost), v katerih so banke začele uvajati novo politiko podeljevanja posojil (sprejemanje visokih tveganj s ciljem ohranitve ali povečanja tržnega deleža). Zanimiva je analiza intervjuvanca, ki kaže, da je več kot dve tretjini bančne luknje nastalo v omrežju 150 gospodarskih družb s podobno personalno sestavo uprav ali nadzornih svetov v obdobju nastajanja bančne luknje, in to omrežje je širilo slabe bančne prakse. Pomemben razlog nastanka finančne krize v svetu je bilo trgovanje z izvedenimi finančnimi instrumenti brez ustreznega kritja, bančna luknja v Sloveniji pa je po mnenju intervjuvanca posledica neustreznega upravljanja tveganj. Glede pravočasnosti reševanja bančne luknje so stališča različna.

Intervjuvane osebe se strinjajo, da ima sedanji postopek odkrivanja, preiskovanja, dokazovanja in pregona več pomanjkljivosti (v Republiki Sloveniji nimamo specializiranega sodišča za gospodarsko in finančno kriminaliteto, pomanjkljiva sta nadzor znotraj bank in nadzor Banke Slovenije), pri čemer so postopki preiskovanja bančne kriminalitete izredno zahtevni in posledično tudi dolgotrajni. Eden izmed intervjuvancev meni, da so na policiji, tožilstvu in sodišču relativno pozno razumeli, kaj je gospodarska kriminaliteta oziroma kje je meja med drzno podjetnostjo in kriminaliteto.

Iz pogleda intervjuvancev na obdobje nastajanja in reševanja bančne luknje lahko ugotovimo, čemu v povezavi z bančno luknjo posvečajo poseben poudarek: težave parlamentarne preiskovalne komisije pri preiskovanju bančne luknje (degradacija v medijih, težave pri pridobivanju dokumentacije od bank, nenavadna praksa sodišč glede zasega dokumentacije, nerazumljivo stališče Vlade RS glede pridobivanja dokumentacije); banke so pošiljale naznanila kaznivih dejanj in kazenske ovadbe brez ustreznih prilog, saj naj bi te vsebovale

poslovne skrivnosti; posledice kaznivega dejanja niso neposredno vidne po kaznivem dejanju, temveč se pokažejo čez določeno časovno obdobje, zato se ta kazniva dejanja preiskujejo z zamikom; kazniva dejanja s področja bančne kriminalite storijo ljudje s specifičnim znanjem in v zaprtih krogih; organi preiskovanja in pregona morajo imeti določeno avtonomijo, strokovno samostojnost in varno delovno okolje; zagotoviti je treba specializacijo kadrov in stabilno zakonodajo.

Preiskovanje sumov tovrstnih kaznivih dejanj bo po mnenju intervjuvancev učinkovitejše že, če bo država poskrbela, da bo vsem institucijam uspelo sankcionirati odgovorne kršitelje v skladu s svojimi pooblastili, ob tem pa predlagajo izboljšave zakonodaje, dodatno strokovno usposabljanje policije, tožilstva in sodstva ter njihovo organizacijsko optimizacijo, pa tudi angažiranje ljudi, ki dovolj dobro poznajo tematiko – po vzoru nekaterih držav, ki imajo v organih preiskovanja in pregona zaposlene strokovnjake (angl. *civil servants*). Seveda bodo morali svojo vlogo nadzora vseh vej oblasti opraviti tudi mediji kot četrta, neodvisna veja oblasti, saj se intervjuvanci bojijo, da bi jih v medijih javno linčali, če se bodo izpostavili in dvignili iz povprečja.

Literatura

- Aalbers, M. B. (2009). The Sociology and Geography of Mortgage Markets: Reflections on the Financial Crisis. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(2), 281–290.
- Adler, F., Mueller, G. O. W. in Laufer, W. S. (1998). *Criminology*. New York: McGraw-Hill.
- Arhar, F. (14. 12. 2019). Za nami prihajajo novi, ki še nimajo volilne pravice, mi jim pa zapuščamo onesnaženo okolje in dolg. *Delo.si*. Pridobljeno na <https://www.delo.si/sobotna-priloga/za-nami-prihajajo-novi-ki-se-nimajo-volilne-pravice-mi-jim-pa-zapuscamo-onesnazeno-okolje-in-dolg-254390.html>
- Bobnar, T. (2013). Delovanje specializiranih preiskovalnih skupin kot (nov) izziv pri preiskovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 163–168.
- Claessens S. in Kose M. A. (2013). Financial crises: Explanations, types, and implications. *International Monetary Fund Working Papers*, 13(28), 1–66.
- Dobovšek, B., Ažman, B. in Slak, B. (2015). Država Slovenija in globalna ekonomska kriza. V H. Tivadar (ur.), *Država in narod v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi* (str. 86–92). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. Pridobljeno na https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/Dobovsek_Azman_Slak.pdf
- Dvoršek, A. (2003). Strateški vidiki omejevanja gospodarske kriminalitete v Republiki Sloveniji. V D. Maver, B. Kečanovič in P. Mrhar (ur.), *Posvet Problematika odkrivanja in pregona gospodarske kriminalitete* (str. 39–51). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.
- Edelbacher, M. in Theil, M. (2012). White Collar Crime. V M. Edelbacher, P. C. Kratcoski in M. Theil (ur.), *Financial crimes: A threat to global security* (str. 138–184). Boca Raton: CRC Press/Taylor & Francis Group.
- Gottschalk, P. (2010). Categories of financial crime. *Journal of Financial Crime*, 17(4), 441–458.
- Hetzer, W. (2012). Financial crisis or financial crime: Competence and Corruption. V M. Edelbacher, P. C. Kratcoski in M. Theil (ur.), *Financial crimes: A threat to global security* (str. 217–264). Boca Raton: CRC Press/Taylor & Francis Group.
- Interpol. (2010). *Letno poročilo 2009*. Pridobljeno na <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&ved=2ahUKEwj356muwMnmAhXMzKQKHV1gCGYQFjAJegQIAhAC&url=https%3A%2F%2Fwww.interpol.int%2Fcontent%2Fdownload%2F4927%2Ffile%2FAnnual%2520Report%25202009-EN.pdf&usq=AOvVaw2aw2bmYApY4c-OISZflk8m>
- Jager, M. in Šugman Stubbs, K. (2013). Za več preventive pri obvladovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 154–162.
- Kanduč, Z. (2015). Globalizacija neoliberalnega kapitalizma v kriminološki perspektivi. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(1), 5–18.
- Lamberger, I. (2009). *Gospodarski kriminal: gradivo za predmet gospodarska kriminaliteta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Lončar, A. (25. 2. 2015). Kozina: Bančnega sektorja ne nadzorujemo niti ne obvladujemo. *Finance.si*. Pridobljeno na <https://www.finance.si/8818084/Kozina-Bancnega-sektorja-ne-nadzorujemo-niti-ne-obvladujemo>
- Meško, G. (2008). *Kriminologija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Pickett, K. H. S. in Pickett, J. M. (2002). *Financial crime investigation and control*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Pontell, H. (2005). White-collar crime or just risky business? The role of fraud in major financial debacles. *Crime, Law & Social Change*, 42(4), 309–324.
- United States Senate, Permanent Subcommittee on Investigations, Committee on Homeland Security and Governmental Affairs. (2011). *Wall Street & the financial crisis: Anatomy of a financial collapse. Majority and minority staff report*. Pridobljeno na <http://www.hsgac.senate.gov/download/report-psi-staff-report-wall-street-and-the-financial-crisis-anatomy-of-a-financial-collapse>
- Slak, B., Fank, M. in Meško, G. (2015). Preučevanje organizirane kriminalitete v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 66(2), 105–115.
- Sloan, A. in Burke, D. (2007). House of junk. *Fortune*, 159(9), 117–124.
- Štiblar, F. (2008). *Svetovna kriza in Slovenci: kako jo preživeti?* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Sutherland, E. H. (1940). White collar criminality. *American Sociological Review*, 5(1), 1–12.
- Toner, G. A. (2009). New ways of thinking about old crimes: prosecuting corruption and organized criminal groups engaged in labor-management racketeering. *Journal of financial crime: the official journal of the Cambridge International Symposium on economic crime*, 16(1), 41–59.

Financial Crisis or Financial Crime

Peter Premrl, M.Sc., Doctoral Student, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia.
E-mail: peter.premrl@student.um.si

Bojan Dobovšek, Ph.D., Professor of Criminology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia.
E-mail: bojan.dobovsek@fvv.uni-mb.si

This paper analyzes those responsible for the deterioration of the domestic and global financial markets and, consequently, the emergence of the financial crisis that began in 2008. Are these simply bad business practices or can it be concluded that the financial crisis is the result of financial crime? The following sets out the occurrence of financial crime in connection with a bank hole and the related issues of detecting, investigating, and prosecuting such deviant practices. Structured interviews with experts with experience in the areas of detecting, investigating and prosecuting economic crime, managing bad credit, central banking, conducting parliamentary committees, forensic investigations, investigative journalism, and with experts in academic law and economics, present the main part of the research. Findings show that the perpetrators are individuals of high social status who have great influence in society, so often people are not ready to testify against them. But the main reason for the law enforcement side is the fear of retaliation, the fear of losing their jobs, and the fear of being lynched in the media. That is why, in response, it is important to constantly upgrade knowledge, strengthen staff, seek better cooperation between authorities, certain legal changes, and motivate staff.

Keywords: financial crisis, financial crime, white collar crime, banking crime, criminal investigation and prosecution

UDC: 336+343.37